

**MAKTABGACHA TA'LIM VA TARBIYA JARAYONIDA DIZAYN
FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING PSIXOLOGIK,
TARBIYAVIY VA AHLOQIY JIHATLARI**

*Zuparova Dilnoza Dadaxonovna
MTTDMMOI dotsenti, p.f.f.d. (PhD)*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim va tarbiya jarayonida dizayn faoliyatini tashkil etishning psixologik, tarbiyaviy va ahloqiy jihatlari keltirilgan. Maqola dizayn psixologiyasi, dizayn etikasi normalarini farzandlarimizga hayotining ilk kunlaridan anglatib, tushuntirib borishning ahamiyatini e'tirof etadi.

Kalit so'zlar: dizayn, kreativlik, etika, ta'lim, ta'lim metodlari, dizayn faoliyati, ilhomlantirish va rag'batlantirish metodlari, fikrlash.

KIRISH

“Zamonaviy jamiyat bolasining ichki resurslarini to'liq ochilishini ta'minlash muammosini tadqiqotchilar bir qator faktorlar bilan asoslaydilar: marketizasiya, bolalar oriyentasiyasini iste'molchilikka yo'naltiruvchi bozor etikasi, ta'limga xizmat ko'rsatishga bolgani kabi munosabat, bolani jamiyatning madaniy an'analari, uning tarixidan ayirish, barcha hududlarda birdek ta'limiy resurslarni qo'llash imkoniyatining cheklanganligi, deviasiyaning o'sishi, ota onalarning bola faolligi va mustaqilligini cheklashga urinishlari va b.”[2]. Shuningdek, “ota-onalar motivasiyasining past darajasi, ularning bolalar bilan muloqot shakllarini bilmasliklari, bola hayotining maishiy tomonlari, bola kun tartibining notug'ri tashkil etilganligi ham muhim sabablardan hisoblanadi. Bunday vaziyatda uzilgan munosabatlar tizimi vujudga keladiki, bunda maktabgacha yoshdagi bola ijtimoiy muhitda internet, ijtimoiy tarmoqlar va OAV tomonidan kelayotgan axborotlar oqimi ota onalar va tarbiyachilar tomonidan berilayotgan bilimlardanda odimlab ketayotgan yoki to'siq bo'layotgan sharoitda qoladi”[3].

Yuqorida sanab o'tilganlarni inobatga olib, innovasion taraqqiyotga erishish uchun bugungi kunning asosiy vazifalaridan biri insonlarda innovasion loyihaviy faoliyatga tayyorgarlik malakalarini shakllantirish uchun qulay shart-sharoit yaratishdir. Bu esa ta'lim tizimi oldiga maktabgacha ta'limdan boshlaboq analitik va tahliliy fikrlovchi, innovasiyalarga intiluvchi, mustaqil ta'lim olish ko'nikmasiga ega, kelajakda raqobatbardosh muhitda ishlay oladigan, kreativ, tadbirkor avlodni tarbiyalash vazifasini yuklaydi.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar “Maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimini ilmiy-uslubiy jihatdan ta'minlash vazifalari sifatida ta'lim-tarbiya jarayoniga ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy

etish; maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun o'quv-uslubiy va didaktik materiallar ishlab chiqish va tadbiq etish; maktabgacha ta'lim va tarbiya sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borish; maktabgacha ta'lim va tarbiyani boshqarishning zamonaviy uslublarini ishlab chiqish va joriy etish; maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimiga joriy etiladigan ta'lim uslublari va dasturlari samaradorligini tahlil qilish hamda baholash masalalariga yo'naltirilgan"[1].

Maktabgacha pedagogika jarayonida bolalar estetik tasavvurlarini shakllantirish, badiiy-ijodiy, tasviriy rivojlantirishga oid ilmiy tadqiqotlar, F.Qodirova, M.Abdullayeva, Z.Azizova, maktabgacha yoshdagi bolalarni mustaqil fikrlash, tevarak atrofni tanitishga bag'ishlangan tadqiqotlar D.Babayeva, T. Hurvaliyeva, G. Berdialiyeva va boshqalar tomonidan olib borilgan) bolani ilk yoshidanoq ijodiy faoliyatga jalb etish uning shaxs sifatida zamonaviy dunyoviy qadriyatlar egasi bo'lishini ko'rsatadi. Katta maktabgacha yoshdagi bolalar kompetensiyasi masalalari A.P. Juravlyov, A.K.Markova, YE. Tkachenko, S. Kojuxovskaya, N. Konisheva, A. Ribakova, YE. Suxova, V. Shteynberg ilmiy tadqiqot ishlarini olib borganlar. Maktabgacha pedagogikada dizayn hususiyatlari horij olimlari V Akerson, T. Ero, S. Y.Hong, R. Larimore, J.Sinell va boshqalarning ishlarida tadqiq qilingan. Hozirda maktabgacha yoshdagi bola loyihalash faoliyati va kompetensiyasiga bag'ishlangan qator ilmiy izlanishlar amalga oshirilgan. YE. Suxova, K.A.Timoshenko, V. Lobanova tomonidan katta maktabgacha yoshdagi bolalar loyihalash kompetensiyalari, N. Babinova tomonidan katta maktabgacha yoshdagi bolalar loyiha faoliyati tadqiq etilgan[Ошибка! Источник ссылки не найден.]. G. Panteleyev, L.Paramonova, I.A. Likova tadqiqotlarida bolalar dizayn faoliyatini tashkil etishning turli shakllari keltirilgan.

Pedagogikada, hususan professional ta'limida dizayn ta'limi, kasbga yo'llash, loyihalash kompetensiyasiga oid tadqiqotlar N. Muslimov, SH.Sharipov, N. Karimova tomonidan tadqiq etilgan. Dizayn nazariyasi va tarixi buyicha horij olimlari G. Zemper, D. Nelson F. Ryolo ilmiy izlanishlar olib borishgan. Hamdo'stlik mamlakatlari olimlari V. Glazichev, I. Rozenson, A. Lavrentyev ishlarida tadqiq etilgan. Dizayn-ta'limga turli mamlakatlar olimlari katta e'tibor karatganlar. San'at, fan va amaliyotning o'zaro uyg'unligi masalasi B.Arvatov, Anri de Moran, Le Korbyuzye, kabi olim va ijodkorlarning diqqat markazida bo'lgan. Pedagogik nazariya va amaliyotda loyihalash bilan dizayn o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalalariga maxsus e'tibor berilmagan. Loyihalash masalasi kompetensiyali yondashuv nuqtai nazaridan mental darajada maxsus tadqiq etilmagan. Loyihalash kompetensiyasining tuzilmasi, uning maktabgacha katta yoshdagi bolalar rivojlanish sohasiga ta'siri maxsus darajada o'rganilmagan". Maktabgacha pedagoglar va tarbiyalanuvchilarning loyihalash kompetensiyasini dizayn asosida rivojlantirish va takomillashtirish masalalari maxsus darajada o'rganilmagan.

METODOLOGIYA

Tadqiqot mavzusiga oid ilmiy-manbalarni tahlil etish, retrospektiv va qiyosiy tahlil, Davlat talablari, o'quv-meyoriy hujjatlar, darslik va o'quv-metodik adabiyotlarni tanqidiy va qiyosiy o'rganish, suhbat, kuzatish metodlaridan foydalanildi. Dizayn metodologiyasidagi eng katta muammolardan biri, zamonaviy dizayn amaliyotida ham tadqiqotchilarni o'ylantirayotgan masala – insoniyatning eng buyuk yutug'i hisoblanmish insonparvarlik g'oyasi bilan dizayn o'rtasidagi uyg'unlikni saqlab qolishdan iboratdir.

MAVZU MUHOKAMASI

“XX asr ilmiy-texnologik rivojlanish pallasiga faol kirib borish jarayonida, dizayn deb e'tirof etiluvchi, insonni o'rab turgan sun'iy muhitni ongli tarzda shakllantirish va tushunishga yo'nalgan va loyiha faoliyati bilan uyg'un bo'lgan loyihalash madaniyatini yuzaga keltirdi” [4]. Loyihalash madaniyati hayotiy qadriyatlar, sun'iy muhit, uning bilan bir butunlikni tashkil etuvchi hayot tarzi sohalarini, va ijtimoiy, vizual madaniyatni mujassam etdi. Inson hayotining asosiy qismi me'moriy muhit qurshovida, sun'iy tarzda yaratilgan narsalar olami muhitida o'tadi. Ma'lumki sun'iy muhit deganda inson qo'li va onggi bilan yaratilgan narsalarga aytiladi. Ko'plab mamlakatlarning olimlari va hozirgi zamon madaniyatshunoslari: A.Bransi, O.Genisaretskiy, M.Kagan, V.Sidorenko va boshqalar “insonni o'rab turgan sun'iy muhitga ma'naviy yuksalish, jismoniy va ruhiy qulaylik in'om etuvchi gumanistik faoliyat sifatida qaraydilar. Loyihalash madaniyati, o'z navbatida zamonaviy dizayn nafaqat inson faoliyati muhitini shakllantirishga, balki insonning har qanday faoliyatini tashkil etishga yo'naltirildi”[3]. Bunday sharoitda ta'lim vertikal sifatida namoyon bo'luvchi to maktabgacha ta'limdan boshlanib oliy ta'limdan keyingi ta'limga qadar qamraovga ega bo'lgan loyihaviy fikrlaydigan pedagogik kadrlarni tayyorlashni nazarda tutgan uzluksiz dizayn ta'limi tizimini ishlab chiqish va amalga tadbiq etishning zaruriy ehtiyoji mavjud ekanligi ko'rinib qoldi. Dizayn-ta'limi sanoat va hayotning mobil tarzda o'zgaruvchan sharoitida, mutahassis adaptasiyasini ta'minlab berishga yordam berganligi sababli, o'qitishga invariant-variantiv yondashuvni amalga oshirishning keng imkoniyatlarini vujudga keltiradi.

Darhaqiqat, biz hayotimizda har on, har lahza, o'zimiz sezmaganda har xil loyihaviy masalalarga duch kelamiz va ularni yechamiz. Loyihalash shu tariqa ongimizning tabiiy xususiyatiga aylanib, hayotimizning barcha sohalarini qamrab oladi. Insonga ilk bolaligidan farosat, estetik did, va uyg'unlik tushunchalari, uni o'rab turgan moddiy muhitning qulayligi, bejirimligini maqsadga muvofiqligi, ta'minlash uchun albatta, unga tahliliy fikrlash ko'nikmalarini singdirib borish lozim. Sun'iy muhit yaratish jarayonini san'at, fan va texnika sintezi deb atasak bo'ladi. “Hozirgi zamonda keng iste'molchi uchun yuqori texnologiyaga asoslangan takliflar tanlovi

ortib borayotgan bir sharoitda loyihalash madaniyatini rivojlantirish orqali yuqori intellektual qobiliyat bilan bir qatorda gumanistik qadriyatlar, milliy, ma'naviy-ahloqiy fazilatlar hamda estetik tajribalar talab qilinadi. Bunda iste'molchi sifatida gavdavngan shaxsning u yoki bu buyum va narsa, xizmat sifati, qulayligi, zamonaviyligi, ahloqiy qadriyatlarga nechog'lik mosligi bir ibora bilan aytganda badiiy uslubiy yechimi, tili, dizaynini idrok etishi va bu borada kritik fikrlashi davr talabidir"[5].

"Dizayn loyiha faoliyati sifatida ijtimoiy va madaniy sohalarning barcha jabhalarini zabt etmoqda. Bugungi kunda dizaynerlar tomonidan taklif etilayotgan shakl, rang, konstruksiya va kompozision yechimlar, ular dizaynning qaysi sohasida bo'lmasin, u iste'molchilarning aniq maqsadiga muvofiq bo'lishini taqozo etadi"[5]. "Bu talabni albatta iste'molchi belgilaydi, bu esa ular tahliliy fikrlash va loyihalash kompetensiyasiga ega bo'lishini taqozo etadi. Avlodlarimiz dizaynning asosiy funksiyasi – "insonning o'zini o'rab turgan muhitda go'zallik, qulaylik va funksionallikni his etgan holda faoliyat yuritish ekanligini tushunib yetishlarida ular loyihalash kompetensiyasining yuqori rivojlanish darajasi muhim ahamiyat kasb etadi"[5]. "Maktabgacha ta'limda dizayn nazariyasi tajribalarini targ'ib etish bolalar tasavvurlari, fikrlashi, didini rivojlantirgan holda ularni o'rab turgan atrof olami, MTT va oiladagi predmetlar muhitining badiiyligi, funksionalligini tushunishiga olib keladi".

"Bola o'zini o'rab turgan atrof muhitda to'g'ri moslashuvi uchun har bir alohida predmet, hodisa, xizmatni to'g'ri qabul qilishi kerak. Tevarak atrof bilan bolaning hamohang ravishdagi faoliyatini tashkil etishda predmetlar olami (xona, mebel, suratlar, o'quv jihozlari, o'yinchoqlar) tashkil etuvchilarining stilistik yechimlarini tushunmasligi va o'z ruhiy, jismoniy va aqliy faoliyati uchun maqbul yoki mos emasligini idrok eta olmasligi, uning tanlovlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi"[6]. Idrok obyektlarning individual xususiyatlarini birlashtirishga va ularning yaxlit siymosi, tasvirni yaratuvchi insonni o'rab turgan atrof muhitdagi predmet va obyektlar olami, hodisalarini uning sezgilarga bevosita ta'siri bilan aks ettirish jarayoni hisoblanadi. Ba'zi hollarda bir oddiy mavzuni idrok etish juda murakkab jarayon bo'lib, u hissiy (sezgir), vosita va nutq mexanizmlarining ishlashini talab etadi.

Bolalar dizaynining asosiy tamoyillari:

- muhit va uni tashkil etuvchi predmet va buyumlarning bejirimligi;
- bolalar dizayn faoliyatining barcha faoliyat turlariga bog'liqligi;
- sensor-sezish qobiliyatini boyitish;
- dizayn ta'limi muhitni mavzuviy tashkil etish. [7]

Dizayner o'z mahsulotini loyihalashdan oldin eskizlar, mato, kiyim-kechak buyumlari, o'yinchoqlar, uy-ro'zg'or anjomlari va boshqalar uchun juda ko'p chizmalar yaratadi. Ammo bola dizayn loyihalash jarayoni bir muncha farqli, u ma'lum bir umumiy rasmni taqdim etishga moyil, hali ijodiy vazifani alohida bo'laklarga

ajratishga, ularni ongida idrok, tasavvur etishga o'rgatilmagan [8]. Tarbiyalanuvchi chizmalar va sxematik rasmlarni yarata olmaydi (xona rejalari, kiyim naqshlari). Biroq, unga eng sodda shakldagi chizilgan rasm, loyiha, eskiz, mahsulotning grafik diagrammasi tushunarli bo'lishi mumkin: to'rt yoshidan boshlab bolalar tanish xona yoki yer uchastkasining shakli va hajmini tasavvur qilishlari mumkin; Maktabgacha yoshdagi bolalar ma'lum bir obyekt, xonaning joylashuvi nimani anglatishini tushunishga qodir. Odatda, topshiriqni olishda bolalar uni qo'lbola vositalar yordamida bajarish yo'llari haqida fikr yuritadilar. Dizayn va loyihalash faoliyati sifatida bunday faoliyat "bolalar eksperimenti" (N.N.Poddyakov va boshq.) deyiladi [9]. Hayolan yechimlarni tasavvurida qayta ishlar ekan (tanlash, solishtirish, almashtirish, qo'llab ko'rish), bola dizayn mahsulotlari yanada qiziqroq, yorqinroq, antiqalashib boradi. Bir xil yoshdagi, ammo bir xil vazifani bajarishda turli xil jinsdagi bolalarning afzalliklari farq qiladi: qiz bolalar dizayn faoliyatida loyihaning bezak qismini bo'rttirib, palitraning yorqinligini va ijroning aniqligi, orastaligini ta'minlashga intilsa, o'g'il bolalar mavzuni syujetli interpretasiya etishni, ishda ba'zi beparvolikga yo'l qo'yishga moyil ekanligi ko'rinadi [10].

NATIJALAR TAHLILI

Bolani dizayn faoliyatiga jalb etishda bir qancha masalalarga e'tibor qaratish lozim. Bolalar qo'l mehnati mahsulini ommaviy tarzda tanqid etish mumkin emas, Kattalar tomonidan bola shaxsiga hurmat e'tibor bilan yondashish, bola dizayn mahsulotlarining jamiyat madaniyati uchun ahamiyatli e'tiborga molik sifatlarini e'tirof etib borish, jamiyat madaniyati uchun kerakli mahsulot deya qarash zarur. "Raqobat ruhini rag'batlantirish maqsadida yapon o'qituvchilari bolalarni "eng ilg'or" va "qoloq" ga ajratmaydilar: barchani birdek e'tirof etish kerak. Ko'pincha individual bola faoliyatidan ko'ra jamoaviy ishlarni amalga oshirish rag'batlantiriladi. Pedagog bolalarning xatolarini xushmuomalalik bilan tuzatadi, o'zining salbiy fikrini bildirmaydi. Bolaning atrof-muhitini tashkil etishg masalalariga alohida e'tibor beriladi. Estetik jihatdan maqbul qo'l ishlarini bajarish alohida rag'batlantiriladi"[7].

Dizayn faoliyatini tashkil etishning tarbiyaviy va ahloqiy jihatlari. Bolani ma'naviy kamol topdirish, uning ongida vatanparvarlik, estetik did, loyihalash kompetensiyasini shakllantirishda dizaynning etik normalari beqiyos. O'sib kelayotgan avlodlarimizning har tomonlama barkamol etib tarbiyalashda ular faoliyatining har bir turi ahloqiy qadriyat va normalarga muvofiq bo'lishidek talabni qo'yadi. Dizayn faoliyati ham bundan mustasno emas.

Bozor iqtisodiyoti g'oyalari insonparvarlik va madaniyat o'lchovlarini meyoridan chiqarib yuborayotgan bizning zamonimizda ko'p narsa kasb egasiga, dizaynerlik sohasida fikr yuritak, dizaynerning dunyoqarashi va e'tiqod-niyatlariga ham bog'liq ekanligini darrov sezishimiz mumkin. Charl le Korbyuzye, Valter Gropius (Bauxauz maktabi asoschisi), Anri van de Velde, Alvar Aalto, Gerbert Rid, Jon Gloag, Jio Ponti,

Jordj Nelson , Genri Dreyfus, Raymond Loui, Tomas Maldonado va boshqa yorqin shaxslar insonparvarlik dizayni nazaryotchilaridir.

Bizning mamlakatimizga dizayn bilan bog‘liq tushunchalar o‘tgan asrning 60 yillarida kirib kela boshladi. Ammo o‘z an‘analariga ega bo‘lgan dizayn asoslari xalq amaliy san‘ati, me‘morchilik, xunarmandchilik, to‘quvchilik, tikuvchilik va boshqa sohalar qadim zamonlardan beri taraqqiy etib kelgan. Dizaynning o‘z falsafasi va ahloqiy asoslariga amal qilingan.

Dizayn qay tariqa paydo bo‘lgan? Avval inson fikrida maqsad, niyat, g‘oya tug‘iladimi yoki mavjud narsani qayta taroshlash fikrimi? Uning asosi g‘oyami yoki narsami? Albatta g‘oya deb javob berishingiz mumkin. Ammo uning o‘lchovi qayerda? G‘oya ko‘zga ko‘rinmaydi–ku? Uni aniq so‘z bilan ta‘riflash ham mushkul, uning o‘lchovi ham yo‘q. Agar dizayn narsadan yuzaga kelsa, narsaning mohiyati mukammal emas, uni oxiriga yetkazish dizaynning vazifasi, o‘z navbatida g‘oyadan paydo bo‘lsa, unda narsada mavjud bo‘lgan g‘oyaning chalaligidadir [7].

G‘arb mamlakatlarida fan va texnika sohasida bugungi kunning talablaridan kelib chiqqan ishlamalarga nisbatan keskin norozilik va ziddiyatlar bilan yondashuv yuzaga keldi. Chunki katta daromad ortidan quvib yaratilgan texnologiyalar oqibatida turli tuman falokatlar yuz berayotganligini odamlar yaxshi biladilar. Texnika yutuqlarini hayotga tadbiiq etish natijasida odamlar katta daromad oladilar, qulayliklarga ega bo‘ladilar, to‘kin-sochinlik yaratiladi. Ammo shu bilan birgalikda dizaynerlik ishlamalari ijtimoiy yovuzlikni ko‘paytirib, odamlar dunyoqarashida g‘azab va nafrat urug‘larini sochishga ham olib kelyapti. Dizaynerlar tomonidan yaratilib, ko‘ngilsiz hodisalarga sabab bo‘lgan obyektlarning xanuz faoliyat ko‘rsatayotganligiga nisbatan nafaqat ijtimoiy nuqtai nazardan munosabat bildirish, balki siyosiy jihatdan yondashuvni talab qiladi. Dizayn obyektlari va faoliyatining falsafiy –ahloqiy masalalariga e‘tibor qaratar ekanmiz uning huquqiy masalalarini ham bilishimiz lozim bo‘ladi.

Tarixga nazar tashlar ekanmiz moddiy va ma‘nafiy madaniyat tubdan o‘zgarib ketganligining guvohi bo‘lamiz. Dunyo ham, dizayn ham butunlay o‘zgarib bormoqda. O‘tgan asrning 70 yillaridan keyingi davrlarda industrial texnologiyalar o‘rnini postindustrial texnologiyalar egalladi. Sanoatning glaballashuvi madaniyat va jamiyat bilan yangi ziddiyatlar girdobiga g‘arq bo‘la boshladi. Ijtimoiy–siyosiy, energetik, ekologik va boshqa yangi masalalar yuzaga keldi, ulardan yanada dolzarbrog‘i antropologik masala, insonning inson shaxsi sifatida o‘zligini saqlab qolishi masalasi kun tartibiga chiqdi. Axborot kommunikasiya texnologiyalari borasidagi inqilob, barcha chegaralarni yo‘q qilib tashladi, dunyoni yagona axborot–kompyuter tarmog‘iga aylantirdi. Ko‘z o‘nggimizda axboriy jamoatchilik uyali transaxborot tarmog‘iga birlashib ketyapti. “Uyali madaniyat” tijoratdan tortib bilim olishgacha, shoppingdan tortib, turli o‘yinlargacha qamrab oldi. Hamma narsa virtual shaklga

kiryapti.

Internet tarmoqlarida tarqatilayotgan dizayn mahsulotlari, saytlar dizayni, foto-audio manbalar, kino–video kliplar, axborotlar, filmlarni to‘laligicha falsafiy mukammal, estetik jihatdan munosib, ahloqiy va qonuniy manfaatlarimizga mos keladi, deb aytish yoki qabul qilish mutlaqo to‘g‘ri emas. Xatto inson ruhiga ta‘sir qilish niyatida, foydali axborot manbalari bilan bir sahifada dizayn qilingan shov–shuvli xabarlar, oldi-qochdi axborotlar, erotik va haqoratli kontekstlar borki, ularning ko‘pchiligi estetik jihatdan nomaqbul, xunuk, qabih narsalardir. Ularni ham falsafiy–ahloqiy jihatdan g‘arib bo‘lgan mutaxassislar daromad evaziga taqdim etadilar. Sekin asta iste‘molchilar ham estetikaning oliy o‘lchovi go‘zallik bilan tubanlikni ajratolmay qolishlari kuzatilmoqda. Bunday zararli loyiha namunalari yetuk dunyoqarashga ega insonlar ongiga ham o‘z ta‘sirini o‘tkazayotgan bir vaqtda hali nav-nihol bo‘lgan murg‘ak farzandlarimiz idrokini nechog‘lik zaharlaydi?! Narsaning mohiyati ana shu narsaning o‘zidagina aks etmaydi, balki mazkur buyumga dizayner tomonidan berilgan obraz, qiyofada ham aks etadi. Buyumning mohiyatini anglash mazkur obyektini ijtimoiy–madaniy turmush obrazi sifatida qabul qilish demakdir. Mohiyat – ideal mazmun bo‘lsa, g‘oya esa obyektidan olinadigan so‘nggi natija sanaladi. Narsa va buyumlarning madaniyat bilan uzviyligi inson hayoti uchun munosiblik va dolzarblik o‘lchovidir. Ko‘p hollarda dizaynerlar buyumlar insonni shakllantiruvchi omil ekanligini unutib qo‘yadilar. Demak dizayn falsafasi, aniqrog‘i etikasi talablarida belgilangan oliy qadriyat go‘zallikni badbasharalik bilan, ezgulikni qabohat bilan almashtirib qo‘yadilar.

“Bugungi rivojlangan jamiyatda dizayn elementlarini savdo sotiqni rivojlantirish maqsadida reklamalarda keng qo‘llaydilar. O‘sib kelayotgan yosh avlod dizaynga yo‘g‘rilgan virtual o‘yinlar olamiga faol kirib bormoqda. Bunday sharoitda dizayn elementlariga singdirilgan mentalitetimizga yod qarash va g‘oyalar ham, afsuski uchraydi. Aytish joizki, xalqimizning azaliy amaliy san‘at bezaklari, hunarmandlarning ijod namunalari ham o‘zining yorqin dizayni bilan kishini rom etadi”. Bu dizayn elementlarining bir vaqtning o‘zida ham bunyodkor, ham buzg‘unchi kuchga ega ekanligini yaqqol ko‘rsatib turibdi. “Zamonaviy pedagogikada dizayn, dizayn signallari va elementlari, uslub va vositalaridan samarali maqsadli, va to‘g‘ri foydalanish ta‘limni modernizasiya qilish va sifatini oshirishda qo‘l keladi”.

Dizaynning tarbiyaviy ahamiyati

Dizayn bolaning harakatlariga va his tuyg‘ulari, g‘oyalari va fikrlash doirasiga, qiziqishlari, axloqiy tarbiyasi va e‘tikodiga, ta’sir etadi, va zamonaviy texnologik hayotga tayyorlaydi, dizayn asosida loyihalash kompetensiyasini rivojlantirish bu – bolaning turli xil hayotiy faoliyatini to‘g‘ri tashkil etish, muayyan yuqori estetik hususiyatlarga ega xizmat, predmet va mahsulotlarning nechog‘li kerakligi va foydali ekanligini baholashga o‘rgatibgina qolmasdan, shuningdek, o‘z g‘oyalarini moddiylashtirish imkoniyatini yaratadi. Bundan kelib chiqadiki, dizayn faoliyati bilan shig‘ullanish bolaligidan kreativ fikrlaydigan, tahlil qilish qobiliyatiga ega bo‘lgan, zamon bilan hamnafas bola shaxsini tarbiyalab borish vositasidir. Maktabgacha ta’limda va tarbiya jarayonida dizayn faoliyati quyidagi shakllarda tashkil etiladi:

1. Ta’lim muhitini tashkil etishda (grafik, pedagogik, didaktik, sanoat yoki buyumlar dizayni, raqamli texnologiyalar, jarayonlar, fikriy dizayn).
2. Bolani o‘rab turgan atrof muhitni loyihalashda (interyer dizayni, arxitektura dizayni, landshaft dizayni).

Dizayn ta’limini o‘rgatish jarayoni: bola badiiy-ijodiy va tasviriy faoliyati davomida, shakl, rang tanlashda, komponovka jarayonida, qo‘l mexnati bilan mashg‘ul bo‘lganda, bolaga rivojlantirish markazlaridagi faoliyat natijasida, atrof muhitining ta’sirida, tabiat bilan muloqot jarayonida, guruh burchaklari ta’sirida, ovqatlanish, sog‘liq va gigiyena, kiyinish, hayot muhofazasi, ijtimoiy hamkorlik, hususan bolada turli kasb hunar to‘g‘risida dastlabki tasavvurlarni uyg‘otish, uning qiziqishlarini shakllantirish kelajakda muayyan kasbga mehr uyg‘otishda qo‘l keladi.

XULOSA VA ISTIQBOLLAR

Zamonaviy dizayn ta’lim tarbiyaning barcha jabhalarini egallab olganligini qayd

etishimiz mumkin. Pedagoglar va psixologlar o‘z metodlarini takomillashtirar ekanlar “Dizaynerchasiga fikr yuritish” tushunchasini tez-tez qo‘llamoqdalar. XXI asr kishisi bu tahliliy fikrlovchi kreativ yaratuvchi va ijodkor inson, u eng avvalo olamga dizayner ko‘zi bilan nigoh tashlaydi. Uni o‘rab turgan olam yanada go‘zal va qulay bo‘lishiga intiladi va ana shu g‘oya bilan yashaydi.

Dizayn, eng avvalo, farzandlarimiz dilida go‘zallik va ezgulik shakllarini yaratadi. Dizayn falsafasi inson qalbini madaniyat va ma’naviyat bilan to‘ldiradi. Bola dizayn faoliyatiga jalb etilar ekan, loyihalash kompetensiyasi, estetik didni rivojlantirish bilan bir qatorda milliy g‘urur, milliy dizayn elementlariga hurmat, xalq amaliy bezak san’ati namunalarini tanish va ulardan bahra olish, dizaynning bunyodkorlik tamoyillari asosida kamol topish, dizaynning yuksak milliy, ahloqiy va insoniy normalarini singdirib borishga erishiladi.

Bugungi kunda maktabgacha ta’lim va tarbiya jarayonida ta’limni modernizasiya qilishning innovasion metod va vositalarini aniqlash, kritik fikrlash, kreativlik kollaborasiya shakllarini ishlab chiqish va qo‘llash zarur bo‘lgan bir sharoitda dizayn va dizayn ta’limi ana shunday metod ekanligi yaqqol namoyon bo‘lmoqda. “Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalar ongiga loyihalash, dizayn elementlarini singdirib borish kelgusi avlodda estetik did, yaratuvchanlik bilan birga turli kasb va hunarlar to‘g‘risida dastlabki tasavvurlarini shakllantirish, ularning kelajakda kasb tanlashlari, o‘z hayotiy faoliyatini oldindan loyihalashtira olish bilim va ko‘nikmalarini vujudga keltiradi.

“Dizayn va dizayn ta’limining uzluksiz ta’limda, hususan maktabgacha ta’lim tizimida keng qo‘llanilishi va Yangi O‘zbekiston taraqqiyotini ta’minlovchi milliy ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiquvchi innovasion yo‘nalishdir. Loyihalash kompetensiyasi, dizayn va dizayn ta’limi, pedagogik dizayn elementlarini chuqur tadqiqiq etish, maktabgacha pedagogika jarayonini modenizasiya qilishda yuqori samarali natijalarni beruvchi yangi innovasion metodikalarni dizayn asosida takomillashtirish va qo‘llashga keng imkoniyatlarini ochadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019 yil 16 dekabrda “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida” gi 595-sonli Qonuni. // <https://lex.uz/uz/docs/-4646908>.

2. Лаврентьев Н. История дизайна. // Учебное пособие. – Москва: Гардарики, 2007. 306 б.

3. Фильчакова Й.А. Условия развития проектной культуры подростков на занятиях изобразительным искусством и дизайном в общеобразовательной школе. //Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук, Рязань 2003.

4. Zuparova D.D. O‘zbekiston uzluksiz ta’lim tizimida dizayn ta’limi. // J.: Uzluksiz ta’lim. –T., 2014. 4-son. B. 30-32.
5. Zuparova D.D. Maktabgacha yoshdagi bolalarning loyihalash kompetensiyasini shakllantirishda predmetlarning shakli to‘g‘risidagi tasavvurlarning tutgan o‘rni. // TDPU Ilmiy axborotlari, 2022. 6-son. 162-169 bet.
6. Лыкова И.А. Стратегия формирования эстетического отношения к миру в изобразительной деятельности дошкольников. // Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук. –Москва, 2009. 54б.
7. Быстрова Т.У. Философия дизайна. // Учебно-методическое пособие. – Екатеринбург, 2015. 130с.
8. Коньшева Н.М. Теоретические основы дидактической системы дизайнерского образования младших школьников. // Автореф. дис. ... докт. пед. наук. – М., 2000.
9. Поддяков Н.Н. Творчество и саморазвитие детей дошкольного возраста. Концептуальный аспект. – Волгоград: Перемена, 1995. 48 б.
10. Пантелеев Г.Н. Детский дизайн: Художественное творчество в детском саду, начальной школе и семье. – М.: Карапуз-Дидактика, 2006.